

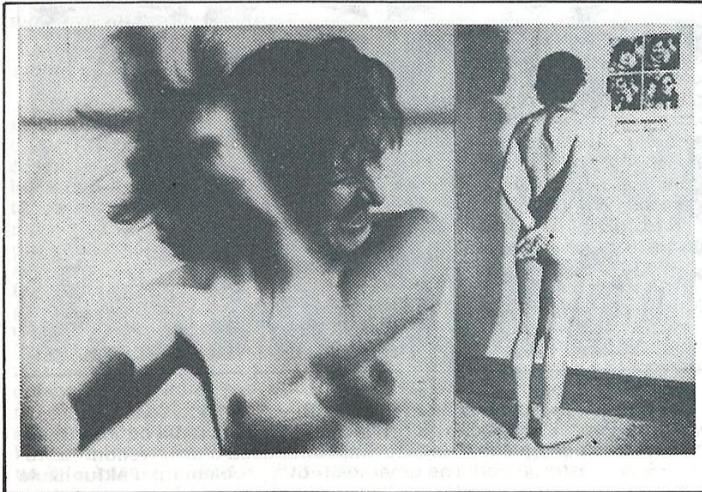
ti, lingvistike, matematike, analitičke filozofije itd.«⁶ Grupa je sledila analitički lingvistički metod rada, čiji su rani predstavnici bili novosadske grupe »Kôd« i »E«.

Galerijski način delovanja i prezentacije bio je samo jedan vid njihove aktivnosti. Organizovali su sastanke u privatnim i javnim prostorijama, predavanja, seminare, a svoje su analitičke radove i studije publikovali u malotiražnim knjigama i svojim katalozima.

U žiži njihovog interesovanja nalazimo krajnju redukovanu formu jezičke artikulacije ideje i materije. Umetnost, odnosno umetničko delo, za njih nije finalni produkt, nego, pre svega, proces, nešto što se stalno menja i oblikuje. Zato se njihovi radovi mogu smatrati segmentima ili elementima jednog, u stvarnosti postojećeg, umetničko-jezičkog procesa. Oni su pre dokumenti negoli radovi u klasičnom smislu. Glavno područje njihovog interesovanja je kompleksna tema odnosa umetnosti, kulture i društva, a metodologija, osim umetnosti, obuhvata i filozofiju, sociologiju, psihologiju, lingvistiku i prirodne nauke.

Pored grupe »Bosch + Bosch«, »Grupa 143« je jedina koja je radilo više godina (1975-1980). Njeni članovi bili su: Miško Šuvaković, Jovan Ćekić, Paja Stanković, Maja Savić, Dejan Dizdar, Bojana Burić i Biljana tomić, istoričar umetnosti i rukovodilac »Galerije SKC«. Povodom studentskih razmatranja određenih tema, u vidu seminara, u njihov se rad uključio i Marko Pogačnik (bivši član grupe »070«), Mirko Rdojčić (bivši član grupe »Kôd«), Darko Hohnjec i drugi. Posle razilaska, bivši članovi »Grupe 143« osnovali su »Zajednicu za istraživanje prostora«. O sudbini ove inicijative, međutim, ne znamo ništa.

Zatim se što se nove umetničke prakse u Beogradu tiče, suočavamo se jednom paradoksalnom situacijom. Radi se o grupi »Verbumprogram«, čiji su članovi: Ratomir Kulić i Vladimir Mationi poreklom iz Rume, pa bi na osnovu toga bilo logično raspravljati o njima u okviru vojvodanskih novoumetničkih događaja, ali s obzirom na to da se njihov rad, naročito u početnoj, afirmativnoj, fazi, vezuje za beogradske nastupe, spomenućemo ih ovom prilikom.

Osnivanje »Verbumprograma« 1974. godine rezultat je neprekidnog rada Kulića i Mationija, čiji koreni dosežu do rane 1965. a odnose se na ispitivanje medija i prirode mentalnog kroz oblike objekata, akcija i ambijenata. »Formirali smo opšti operativni model (program) i jedan sasvim specifičan model (verbump) polazeći od činjenice da je čovekovo saznanje, u stvari, jezičko saznanje (...); nas ne interesuje jezik kao izraz mišljenja, čuvstvovanja i htenja, već u svojoj prvobitnoj dimenziji⁷, njihova je osnovna teza koja ni danas nije izgubila na aktuelnosti i verodostojnosti. U radu »Verbumprograma« teorija ima primarnu ulogu; filozofske refleksije i traktati o jeziku rezultiraju jedan specifičan vid metafizika u pseudo-obliku umetničke forme. Cilj »Verbumprograma« se ne ogleda u inkorporisanju jedne određene ideje u umetnički kontekst. Termine »umetnost« i »umetnik« u njihovom slučaju treba shvatiti uslovno.

Krajem sedamdesetih okreću se slikarstvu, ali ono za njih nema ništa zajedničko sa problematikom izražavanja, oblikovanja i saopštavanja. Njihova teorija umetnosti slikarstvo ne tretira kao tehniku ili tehnologiju. Sprovodeći ove ideje u praksu, oni, u stvari, potkrepljuju svoje prvobitne zamisli o prirodi delovanja unutar umetničkog sistema.

Medu njima, specifičan je primer umetničkog razvoja Radomira Damjanovića Damnjana (1936), predstavnika nešto starije generacije. Krajem šezdesetih Damjan već raspolaže određenim rezultatima na polju slikarstva i u periodu 1968-1970. u njegovoj pikturi se primećuje krajnja redukcija forme. Ovaj svojevrsan minimalizam mu je, u stvari, odgovarajuća podloga za prelazak »od preceptivnog na mentalno zasnovan organizacije radnog postupka«⁸. On se 1971. radikalno okreće novim medijima i konceptualnom poimanju, paralelno radeći tehnikama filma, fotografije, videa, performanse, pa i kroz klasične forme crteža i slike, prateći pulsiranje savremenih umetničkih trendova, on se krajem sedamdesetih ponovo vraća slikarstvu, nastavljajući svoj raniji opus, sada već obogaćen saznanjima iz sedamdesetih godina.

Na kraju ovog pregleda valja spomenuti pionirske eksperimente Vladana Radovanovića, koji već 1955-1957. u svojim »predlozima za činjena, opisima za činjenja i vežbama« simulira žanrovska svojstva hepenja, Fluksusa, telesne i konceptualne umetnosti, ali »potpuno van

uticaja i onih zbivanja koja su tada već postojala aktuelna« unutar zbivanja međunarodne umetnosti. Gornji eksperimenti, koje, inače, karakteriše sinteza više medija, vizuelnih, zvučnih i taktilnih elemenata, zbog svoje izolovanosti i nedefinisanosti se ne mogu smatrati neposrednim istorijskim prethodnicima kasnijih vidova novoumetničko ponašanja, jer su sve do pojave nove umetničke prakse bili nepoznati široj javnosti. No, to u biti ne smanjuje njihov značaj i njihovu vrednost.

Centar zbivanja sedamdesetih je bio Studentski kulturni centar, gde su se redale izložbe i drugi vidovi aktivnosti internacionalnog karaktera. Značajan doprinos ovom radu dao je i Muzej savremene umetnosti, prilikom raznih elaboracija, retrospektiva na minule događaje, a naročito Salon ove institucije, dajući svoj prostor na raspolaganje gotovo svim istaknutim predstavnicima nove umetničke prakse u Jugoslaviji.

1. Gergelj Urkom: *Oktobar '72*. Katalog. Galerija Studentskog kulturnog centra, Beograd, 1972.
2. Jasna Tijardović: *Marina Abramović, Slobodan Milivojević, Neša Paripović, Zoran Popović, Raša Todorović, Gergelj Urkom*. U: *Nova umetnička praksa 1966-1978*. Galerija savremene umjetnosti, Zagreb, 1978.
3. Ješa Denegri: *Voda kao medij i simbol u jugoslovenskoj umetnosti sedemdesetih godina*. Katalog 3. Jugoslovenskog trijenala »Ekologija i umetnost«, Umetnostna galerija Maribor, Maribor, 1988.
4. Jasna Tijardović, citirano delo.
5. Slavko Timotijević: citira ga Jadranka Vinterhalter u tekstu *Umetničke grupe — razlozi okupljanja i oblici rada*. Katalog »Nova umetnost u Srbiji 1970-1980«, Muzej savremene umetnosti, Beograd, 1983.
6. Jadranka Vinterhalter, citirano delo.
7. Ratomir Kulić, Vladimir Mationi: *Veebumprogram*. neobjavljen tekst.
8. Ješa Denegri: *Radomir Damjanović Damjan poslije 1970*. Katalog »Nova umjetnička praksa 1966-1978«, Galerija savremene umjetnosti, Zagreb, 1978.

saga o putu

vladeta stanković

1. *Raspet od iskona dolaziš zapretan nevidljivim žilama*
(Govorili su grlice iz tvoje čeonke kosti)
A kazna je biti (sve)stran. Znaš li?
I nebo i zemlja odapinju strele na te'.
Vatra ti liže dlanove, dok loviš svoju vodenu sliku.
(Pratile su te vatrene ptice)
2. *Do bezumlja na raskršćima grle se sedmoglavni vetrovi*
Svaka strana svojom bojom proždire
Ostavlja svoj trag
Odnosi tvoju krv užarenu utrobu sne sa(vest)
Pristigli trgovci otvaraju utrobe
3. *Tebe opet mame obojene strane*
(U tvojoj lobanji gnezde se pijani orlovi)
3. *od prinetih sasušenih ruku ne vidiš uvek oči plemkinja i trgovkinja i dugo ne dotičeš usne njihovih podatih kćeri*
I u snu tvom izrovanom greju te njihove budne ložnice
(Pre zore budile te grlice)
4. *Iz ukletog kruga ključa sa četiri tvoja lica izvlačiš dugin rep*
Pokrenut iz zemljine pogače najdužim prstom probijaš plavi plašt i piješ kišu dece svoje
A potom
Kuda ćeš sa očima kad' dah puta zaspi
(Odeću tvoje grlice)